

Biblioteka
AVANTURA REČI

Urednik
Borislav Pantić

Naslov originala
Emmanuel Carrere
“LIMONOV”

Copyright © P.O.L, 2011. Published by arrangement with
Literary Agency “Agence de l’Est”
Copyright © 2012 za srpsko izdanje Čarobna knjiga

This project has been funded with support from the European Commission. This publication [communication] reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Objavljivanje ove knjige finansijski je pomogla Evropska komisija. Ova publikacija odražava isključivo stavove njenog autora i Komisija se ne može smatrati odgovornom za bilo kakve informacije koje ona sadrži ili na koje upućuje.

Program kultura

DG Obrazovanje i kultura

Kultura

ISBN 978-86-7702-239-6

Nijedan deo ove publikacije, kao ni publikacija u celini, ne sme se reprodukovati, umnožavati, prešampavati niti u bilo kojoj drugoj formi i bilo kojim drugim sredstvom prenositi ili distribuirati bez odobrenja izdavača. Sva prava za objavljivanje ove knjige zadržavaju autor i izdavač prema odredbama Zakona o autorskim pravima.

Čarobna knjiga
Beograd 2012.

Emanuel Karer

LIMONOV

Prevela

Melita Logo Milutinović

**Čarobna
knjiga**

Onaj ko hoće da obnovi komunizam
nema mozga.
Onaj ko za njim ne žali
nema srca.

Vladimir Putin

UVOD

**MOSKVA, OKTOBAR 2006,
SEPTEMBAR 2007.**

1.

Sve dok Ana Politkovska nije ubijena na stepeništu svoje zgrade 7. oktobra 2006, niko osim ljudi koji su pomno pratili rat u Čečeniji nije znao za tu hrabru novinarku, otvorenu protivnicu politike Vladimira Putina. Njeno tužno i odlučno lice na Zapadu je preko noći postalo ikona slobode izražavanja. Ja sam u to vreme završio snimanje dokumentarca u jednom ruskom gradiću, što znači da sam često boravio u Rusiji, pa mi je, čim se vest pojavila, iz jednog časopisa upućen predlog da se ukracam na prvi avion za Moskvu. Nisam dobio zadatak da istražujem ubistvo Politkovske, već da osobe koje su je poznavale i volele navedem da progovore. Tako sam nedelju dana proveo u prostorijama lista *Nova gazeta*, u kojem je ona bila novinarska zvezda, ali i u prostorijama organizacija za zaštitu ljudskih prava i odbora koje su osnovale majke vojnika ubijenih ili osakaćenih u Čečeniji. Njihove kancelarije bile su majušne, loše osvetljene, opremljene zastarelim računarima. Tamo su me obično dočekivali takođe stari i smešno malobrojni aktivisti. Taj mali krug gde se svi poznaju, a i ja

sam ubrzo sve upoznao, taj sasvim mali krug, predstavlja praktično sam samcit demokratsku opoziciju u Rusiji.

Pored nekoliko ruskih prijatelja, u Moskvi poznajem drugi mali krug, sačinjen od francuskih iseljenika, novinara i poslovnih ljudi, i kad sam njima uveče pričao o svojim dnevnim obilascima, upućivali su mi pomalo sažaljiv smešak: te vrle demokrate o kojima govorim, ti borci za ljudska prava, bez sumnje jesu uvaženi ljudi, ali, istinu govoreći, niko ih ne ferma. Vode unapred izgubljenju bitku u zemlji gde se malo polaže na formalne slobode, dokle god svako ima pravo da se bogati. Štaviše, ništa nije toliko zabavljalo ili, u zavisnosti od karaktera, nerviralo moje prijatelje iseljenike koliko u francuskom javnom mnjenju raširena teza da su ubistvo Politkovske naručili FSB – politička policija koja se u vreme Sovjetskog Saveza zvala KGB – i, takoreći, lično Putin.

„Čekaj malo”, rekao mi je Pavel, francusko-ruski univerzitetski radnik koji se prebacio na biznis, „daj da prestanemo da pričamo gluposti. Znaš šta sam pročitao, čini mi se, u *Nuvel opsu*? Kažu, pomalo je čudno što su Politkovsku upucali, kao slučajno, na Putinov rođendan. *Kao slučajno!* Shvataš li koliki je stepen gluposti potreban da bi se crno na belo napisalo to *kao slučajno*? Možeš da zamisliš scenu? Hitan sastanak FSB-a. Gazda kaže: momci, moramo dobro da mućnemo glavom. Uskoro će Vladimiru Vladimiroviču rođendan, treba da smislimo neki poklon koji će mu se stvarno svideti. Ima neko predlog? Svi mozgaju, a onda se čuje nečiji glas: a da mu donesemo glavu Ane Politkovske, one smarčice što ga samo kritikuje? Među prisutnima struji odobravajući žamor. Eto, dobra ideja!

Na posao, deco, imate odrešene ruke. Izvini, molim te”, kaže Pavel, „ja takvu scenu ne mogu da zamislim. Možda eventualno u ruskom rimejku *Čika ubica*. U stvarnosti, ne. I znaš šta? Realno je ono što je Putin rekao, što je onoliko šokiralo dobre dušice na Zapadu: ubistvo Ane Politkovske i prašina podignuta oko toga nanose veću štetu Kremlju nego članci koje je pisala za života, u svom listu koji niko nije čitao.”

Slušao sam Pavela i njegove prijatelje, u lepim stanovima koje njima slični za silne pare iznajmljuju u centru Moskve, kako brane vlast govoreći da su, kao prvo, stvari mogle biti hiljadu puta gore, a kao drugo, Rusi su zadovoljni – onda, zarad čega da im držimo lekcije? Ali takođe sam slušao, po čitav dan, tužne i oronule žene kako mi pričaju o noćnim otmicama automobilima bez registarskih tablica, o vojnicima koje su mučili, ali ne neprijatelji nego njihovi nadređeni, a najviše o uskraćivanju pravde. To se neprestano ponavljalo. Što su policija i vojska korumpirane, dođe mu kao normalno. Što ljudski život malo vredi, takva je ruska tradicija. Ali aroganciju i brutalnost predstavnika vlasti kada se običan građanin usudi da im zatraži da polože račune, njihovo uverenje u sopstvenu nekažnjivost, nisu mogle da podnesu ni majke vojnika, ni majke dece pobijene u školi u Beslanu, na Kavkazu, ni ljudi bliski žrtvama iz pozorišta „Dubrovka”.

Setite se, bilo je to u oktobru 2002. Na svim svetskim televizijama tri dana se ništa drugo nije prikazivalo. Za vreme izvođenja muzičke komedije pod nazivom *Nord ost*, čečenski teroristi uzeli su kao taoce sve gledaoce u dvorani.

Isključujući bilo kakvo pregovaranje, specijalne jedinice rešile su problem usmrivši gasom i same taoce, zajedno s otmičarima – a predsednik Putin od srca im je čestitao na pokazanoj čvrstini. Broj civilnih žrtava nije utvrđen, kreće se oko sto pedeset, a na njihove bližnje gleda se kao na saučesnike terorista kad pitaju da li se moglo postupati drugačije i odnositi malo manje nezainteresovano prema njima i njihovom bolu. Odonda se oni svake godine okupljaju na komemoraciji, koju policija ne sme otvoreno da zabrani, ali je nadgleda kao neki buntovnički skup – što je, u stvari, i postala.

Jednom sam otišao tamo. Na trgu ispred pozorišta bilo je, rekao bih, dvesta-trista ljudi, a oko njih isto toliko pripadnika OMON-a opremljenih šlemovima, štitovima i teškim pendrecima, poput njihovih francuskih parnjaka iz CRS-a¹. Počinjala je kiša. Kišobrani su se otvarali iznad sveća, a njihove papirnate ruže što štite prste od vrućeg voska podsećale su me na pravoslavne liturgije na koje su me kao malog vodili za Uskrs. Ikone su zamenili plakati sa slikama i imenima umrlih. Plakate i sveće nosili su siročići, udovci i udovice, roditelji koji su izgubili dete – za njih ne postoji reč u ruskom jeziku, baš kao ni u francuskom. Nije došao nijedan predstavnik države, što je s hladnim besom istakao predstavnik porodica, koji je prozborio nekoliko reči – jedinih na čitavoj komemoraciji. Nije bilo govora, nije bilo parola, nije bilo pesama. Ljudi su samo stajali, u tišini, sa svećom u ruci, ili razgovarali tiho, u grupicama, među zidinama OMON-a, koji je napravio obruč oko područja. Gledajući oko sebe, prepoznao sam brojna

1 CRS (*Compagnies Républicaines de Sécurité*) – specijalne jedinice policije. (Prim. prev.)

lica: pojavili su se, pored ucveljenih porodica, svi živi iz onog malog sveta opozicionara koji sam već nedelju dana obilazio, pa sam s njima razmenio nekoliko klimoglava obojenih prikladnom ožalošćenošću.

Jedna silueta sasvim na vrhu stepenica, pred zatvorenim vratima pozorišta, činila mi se nekako poznatom, ali nisam uspevao da je prepoznam. Radilo se o nekom muškarcu u crnom kaputu, i on je držao sveću, poput ostalih, a razgovarao je u pola glasa s nekoliko osoba oko sebe. U središtu kruga, iznad gomile, u pozadini a ipak upadljiv, odavao je utisak da je važan, i čudnovato me asocirao na nekog vođu bande koji, okružen telohraniteljima, prisustvuje sahrani jednog od svojih ljudi. Video sam ga samo iz poluprofila, jareća bradica prelazila mu je preko podignute kragne kaputa. Neka žena pored mene takođe ga je spazila, i rekla onoj do sebe: „Dobro je, Eduard je tu.” On se osvrnuo kao da ju je čuo, uprkos razdaljini. Plamen sveće izrezao je crte njegovog lica.

Prepoznao sam Limonova.

2.

Koliko dugo nisam pomislio na njega? Upoznao sam ga početkom osamdesetih, kada se nastanio u Parizu, ovenčan slavom kontroverznog romana *Ruski pesnik više voli velike crnje*. U njemu je opisivao sjaj i bedu svog života u Njujorku, posle emigriranja iz Sovjetskog Saveza. Sitni poslovi, bitisanje od danas do sutra u nekom prljavom hotelu, a katkad i na ulici, heteroseksualno i homoseksualno tucanje, lokanje, pljačke i tuče: po nasilju i besu priča je mogla podsećati na gradska tumananja Roberta de Nira u *Taxi Driveru*, po životnom poletu na romane Henrija Milera, čiju je tvrdu glavu i okrutnu mirnoću Limonov posedovao. Nije ta knjiga bila makar šta, a ko je sreo njenog autora, nije se razočarao. U ono vreme ljudi su bili navikli da su sovjetski disidenti ozbiljne, loše odevene bradonje koje žive u stančićima prepunim knjiga i ikona, gde po čitavu noć pričaju o spasenju sveta kroz pravoslavlje; a ovaj je bio seksi, prepreden, smehotresan, izgledao je kao mornar koji je zbrisao u provod i kao rok zvezda u isti mah. Pank je bio na vrhuncu, Limonov je za svog junaka

proglasio Džonija Rotena, vođu Seks pistolsa, i nije se libio da Solženjicina naziva matorom budalom. Takav *new wave* disident predstavljao je osveženje, pa je po dolasku u Pariz postao miljenik tamošnjeg malog književnog sveta – u koji sam i ja tada stidljivo stupio. Limonov nije pisao fikciju, umeo je da priča samo o sopstvenom životu, ali njegov život bio je izvanredno zanimljiv, i on je o njemu pričao dobro, jednostavnim, jasnim stilom, bez književničkih izmotavanja, s energijom ruskog Džeka Londona. Posle letopisa iz emigracije objavio je uspomene iz detinjstva, provedenog u predgrađu Harkova, u Ukrajini, zatim sećanja maloletnog delinkventa, pa avangardnog pesnika u Moskvi, u Brežnjevljevo vreme. O tom razdoblju i Sovjetskom Savezu govorio je, s podrugljivom nostalgijom, kao o raju za namazane huligane, a neretko se dešavalo da pred kraj večere, kad su svi pijani sem njega, jer on neverovatno dobro podnosi alkohol, izgovori hvalospev Staljinu, što se pripisivalo njegovoj sklonosti da provocira. U pozorištu „Palas” viđali su ga kako paradira u vetrovcu oficira Crvene armije. Pisao je za list Žan-Ederna Alijea, *Idio enternasional*, koji ideološki nije pripadao konzervativnoj desnici, već je okupljao briljantne, nekonformističke duhove. Voleo je tuču, sve devojke padale su na njega. Nama, mladim pripadnicima građanske klase, imponovali su njegovu opuštenu ponašanje i pustolovna prošlost. Limonov je bio naš varvarin, naš uličar: obožavali smo ga.

Stvari su poprimile čudan tok kada je pao komunizam. Svi su se radovali sem njega, on kao da se uopšte nije šalio kad je za Gorbačova tražio streljački vod. Počeo je da odlazi

na duga putovanja po Balkanu, gde se, kako smo sa užasom otkrili, uključio u borbe na strani srpskih snaga – što je, u našim očima, bilo isto kao da je s nacistima ili genocidnim Hutuima. U jednom BBC-jevom dokumentarcu videli smo ga kako mitraljezom puca po opkoljenom Sarajevu, pod blagonaklonim pogledom Radovana Karadžića, vođe bosanskih Srba i osvedočenog ratnog zločinca. Posle tih poduhvata vratio se u Rusiju, gde je osnovao političku partiju pod umilnim imenom Nacional-boljševička partija. Ponekad su se u reportažama mogli videti mladi ljudi obrijanih glava, odeveni u crno, kako defiluju moskovskim ulicama pozdravljajući poluhitlerovski (dignutom rukom), polukomunistički (stisnutom pesnicom), i urlaju slogane poput „Staljin! Berija! Gulag!” (podrazumeva se: da nam ih vrate!). Zastave kojima su mahali oponašale su zastave Trećeg rajha, sa srpom i čekićem umesto kukastog krsta. A raspomamljeni lik koji je, s bejzbol-kačketom na glavi, nosio megafon i mlatarao rukom na čelu tih kolona, bio je isti onaj duhoviti i privlačni momak čijim smo se prijateljima nazivali, s velikim ponosom, nekoliko godina ranije. Utisak je bio jednako čudan kao kad otkrijete da je vaš stari drug iz gimnazije postao težak kriminalac ili se razneo u terorističkom napadu. Ponovo mislite na njega, prebirate uspomene, pokušavate da zamislite niz okolnosti i unutrašnjih pokretača koji su odveli njegov život tako daleko od vašeg. Godine 2001. saznali smo da je Limonov uhapšen, osuđen i zatvoren iz prilično nejasnih razloga, koji su se odnosili na trgovinu oružjem i pokušaj izvođenja državnog udara u Kazahstanu. Malo je reći da se u Parizu ljudi nisu gurali da potpišu peticiju za njegovo oslobađanje.

Nisam znao da je izašao iz zatvora, i zgranuo sam se kad sam ga zatekao tu. Delovao je manje rokerski nego pre, više intelektualno, ali i dalje je imao istu auru, zapovedničku, energičnu, opipljivu i sa sto metara. Premišljao sam se da li da stanem u red s ljudima koji su, vidno ganuti njegovim prisustvom, prilazili da ga s poštovanjem pozdrave. Ali u jednom trenutku susreo sam njegov pogled i, pošto se činilo da me ne prepoznaje, pošto, uostalom, i nisam baš znao šta da mu kažem, odustao sam.

Pometen tim susretom, vratio sam se u hotel, gde me je čekalo novo iznenađenje. Listajući zbirku članaka Ane Politkovske, otkrio sam da je dve godine ranije pratila suđenje trideset devetorici aktivista Nacional-boljševičke partije, optuženih da su upali u sedište predsedničke uprave i demolirali ga, vičući: „Putine, odlazi!“. Za to krivično delo osuđeni su na teške zatvorske kazne, a Politkovska je jasno i glasno stala u njihovu odbranu: oni su hrabri, čestiti mladi ljudi, bezmalo jedini koji u pogledu morala daju veru u budućnost zemlje.

Nisam mogao da dođem k sebi. Mislio sam da je slučaj zatvoren, bespovratno: Limonov je gnusni fašista, predvodnik paravojne formacije skinhedsa. A evo sad, žena koju od njene smrti svi redom smatraju sveticom govori o njemu i njima kao o junacima borbe za demokratiju u Rusiji. U istu tikvu, na internetu, duva Jelena Boner. Jelena Boner! Udovica Andreja Saharova, velikog naučnika, velikog disidenta, velike moralne svesti, dobitnika Nobelove nagrade za mir. I njoj su se svideli *nacboli*, kako u Rusiji zovu pripadnike Nacional-boljševičke partije, što sam tad takođe saznao. Možda bi, kaže, trebalo da porazmisle o

promeni imena svoje partije, koje nekima para uši: drugim rečima, divni ljudi.

Nekoliko meseci kasnije, saznao sam da se, pod imenom *Druga Rosija*, drugačija Rusija, obrazuje politička koalicija koju čine Gari Kasparov, Mihail Kasjanov i Eduard Limonov – to jest, jedan od najvećih šahista svih vremena, nekadašnji Putinov premijer, i pisac koji, prema našim kriterijumima, spada u loše društvo: čudna ekipa. Nešto se očigledno promenilo, možda ne sâm Limonov, ali svakako njegova pozicija u zemlji. Zato sam, kad mi je Patrik de Sent-Egziperi, koga sam upoznao kao dopisnika *Figaroa* iz Moskve, pomenuo da planira pokretanje časopisa s reportažama i upitao me imam li neku temu za prvi broj, bez razmišljanja odgovorio: Limonov. Patrik se razrogačio: „Limonov je propalitet.” Ja sam rekao: „Ne znam, treba videti.”

„Dobro”, odsekao je Patrik ne tražeći dalja objašnjenja, „idi vidi.”

Trebalo mi je malo vremena da se vratim na trag, da preko Saše Ivanova, moskovskog izdavača, dođem do broja Limonovljevog mobilnog. A kad sam do tog broja došao, trebalo mi je vremena da ga pozovem. Nisam bio siguran kakav bi ton odgovarao, ne samo za njega već i za mene samog: jesam li stari drug ili sumnjičavi istražitelj? Treba li da govorim na ruskom ili francuskom? Da mu se obraćam sa „ti” ili da mu persiram? Sećam se tih nedoumica, ali, začudo, ne i rečenice koju sam izgovorio kada se, već u prvom mom pokušaju, i to čak pre drugog zvana, javio na telefon. Verovatno sam rekao svoje ime, na šta je on, bez

sekunde promišljanja, odgovorio: „A, Emanuel. Kako ste?” Potpuno zatečen, promućao sam da sam dobro: poznavali smo se slabo, nismo se videli petnaest godina, očekivao sam da ću morati da ga podsećam ko sam. Odmah je nastavio: „Bili ste na komemoraciji u 'Dubrovki' prošle godine, zar ne?”

Ostao sam bez teksta. Ja sam njega dugo posmatrao, sa sto metara udaljenosti, ali pogledi su nam se sreli samo na tren, i on ničim, ni stankom, ni podizanjem obrva, nije pokazao da me je prepoznao. Kasnije, kad sam se povratio od zaprepašćenja, pomislio sam da mu je Saša Ivanov, naš zajednički prijatelj, izdavač, najavio da ću ga zvati, ali ja Saši Ivanovu nisam pomenuo da sam bio u „Dubrovki”, znači, misterija je ostala netaknuta. Posle sam shvatio da se nije radilo o misteriji, već naprosto o čudesnom pamćenju i ništa manje čudesnoj samokontroli. Rekao sam mu da hoću da napišem dug članak o njemu, i on je najnormalnije pristao da provedem dve nedelje uz njega – „osim”, dodao je, „ako me ne vrate u zatvor”.

**Emanuel Karer
LIMONOV**

Izdavač:
Čarobna knjiga

Za izdavača:
Borislav Pantić

Plasman:
021/439697

Lektura:
Sonja Pejović

Dizajn korica:
Dragan Bibin

Prelom i priprema za štampu:
Anita Jovanović

Štampa:
Rubikon, Beograd

Tiraž:
1300

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

821.133.1-31

KARER, Emanuel

Limonov / Emanuel Karer ; prevela Melita Logo Milutinović. - Beograd :
Čarobna knjiga , 2012 (Beograd : Rubikon). - 503 str. ; 21 cm. - (Biblioteka
Avantura reči)

Prevod dela: Limonov / Emmanuel Carrere. - Tiraž 1.300.

ISBN 978-86-7702-239-6

COBISS.SR-ID 193134860